

20-Aprel, 2026-yil

**BOLALARDA SARATON KASALLIGINI KECHISHIDA PEDAGOGIK-
PSIXOLOGIK YORDAM KO‘RSATISH**

Mo‘sajonova Gulasal Mo‘sinjon qizi
Nomonjonova Marjona Dilshodbek qizi
Jo‘raboyeva Barchinoy Mahmudjon qizi

*FarDUning Tarix fakulteti Milliy g‘oya, ma‘naviyat asoslari va huquq ta‘limi
yo‘nalishi 2-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu tezis bolalarda saraton kasalligini kechishida pedagogik-psixologik yordamning nazariy asoslari, zamonaviy metodlari va xalqaro ilg‘or amaliyotlarini qiyosiy tahlil qilishga bag‘ishlangan. JST ma‘lumotlariga ko‘ra, 2022 yilda dunyo bo‘ylab 202,164 ta yangi bolalar saraton kasalligi holati qayd etilgan. Rivojlangan mamlakatlarda tirik qolish ko‘rsatkichi 85 foizga yetgan bo‘lsa-da, sog‘aygan bolalarning 66 foizida surunkali sog‘liq muammolari, 33 foizida esa kognitiv buzilishlar kuzatiladi. maqolada oilamarkazli yordam, multidisiplinar jamoa yondashuvi va ta‘lim uzluksizligi tamoyili asosiy nazariy ustunlar sifatida tahlil qilinadi. AQSh, Buyuk Britaniya, Italiya, Daniya, Germaniya va Avstraliya tajribalari qiyosiy o‘rganiladi*

Kalit so‘zlar: *Saraton kasalligi, bola, psixologik yordam, pedagogika, onkologiya, ta‘lim uzluksizligi, oilamarkazli yondashuv, kognitiv buzilish, maktabga qaytish, stressni boshqarish, multidisiplinar jamoa, o‘yin terapiyasi, hayot sifati, post-travmatik stress, pediatrik onkologiya.*

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Saraton kasalligi - insoniyatning eng og‘ir tibbiy va ijtimoiy muammolaridan biri bo‘lib, bolalar uchun bu kasallik ayniqsa murakkab kechadi. Dunyoning yetakchi sog‘liqni saqlash institutlari ma‘lumotlariga ko‘ra, bolalar saraton kasalligi nafaqat jismoniy, balki psixologik, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishga ham katta zarar yetkazmoqda. Bu muammo zamonaviy pedagog va psixologlar oldiga yangi talablar qo‘ymoqda.

Jahon Sog‘liqni Saqlash Tashkiloti (JST/WHO) 2022 yilgi hisobotiga ko‘ra, o‘sha yil dunyo bo‘ylab 202,164 ta yangi bolalar saraton kasalligi holati qayd etildi va 77,182 ta bola bu kasallikdan hayotini yo‘qotdi. Bu raqamlar har kuni dunyoning turli burchaklarida 553 ta yangi bola saraton tashxisini olishini anglatadi. 2024 yilga kelib AQShda bolalar saraton kasalligidan tirik qolish ko‘rsatkichi 85 foizga yetdi; leykemiya uchun bu ko‘rsatkich 90 foizdan ham yuqori bo‘ldi. Solishtirsak: 1975 yilda bu ko‘rsatkich atigi 50 foizni tashkil etgan edi. Ya‘ni, tibbiy fan 50 yil ichida tiriklik darajasini deyarli ikki barobar oshirishga muvaffaq bo‘ldi.

Biroq, bu yutuqlar o‘z-o‘zidan yetarli emas. Tirik qolgan bolalarning kelajagi ham muammo bo‘lib qolmoqda. Ilmiy tadqiqotlar shuni aniqladiki, davolanishdan o‘tgan bolalarning 66 foizi, ya‘ni har 3 ta boladan ikki nafari kamida bitta surunkali sog‘liq

20-Aprel, 2026-yil

muammosiga duch keladi. Undan ham tahlikali statistika: har 4 ta sog‘aygan boladan biri jiddiy yoki hayot uchun xavfli kechki asoratlarga duchor bo‘ladi. Bu kechki asoratlar orasida kognitiv buzilishlar (xotira, diqqat, o‘rganish qobiliyatining pasayishi), psixologik muammolar (post-travmatik stress, depressiya, tashvish) va ijtimoiy integratsiya qiyinchiliklari alohida o‘rin tutadi. Aynan shu sababli zamonaviy pediatrik onkologiyada paradigma o‘zgardi: maqsad nafaqat tiriklikni ta‘minlash, balki hayot sifatini saqlash va psixologik farovonlikni quvvatlash bo‘lib qoldi. Bu o‘zgarish pedagogik va psixologik yordamning tibbiy davolash bilan bir qatorda, uning teng qismiga aylanishini taqozo etmoqda.

Ushbu tezisning dolzarbligi shundan iboratki, O‘zbekiston va shunga o‘xshash rivojlanayotgan mamlakatlarda bolalar saraton kasalligi bo‘yicha tizimli pedagogik-psixologik yordam mexanizmlari hali to‘liq shakllanmagan. Xalqaro tajribani o‘rganish va uni milliy kontekstga moslashtirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Maqolaning maqsadi: AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya, Daniya, Italiya va Avstraliya kabi yetakchi mamlakatlardagi bolalar saraton kasalligi bo‘limlarining pedagogik-psixologik yordam modellarini tahlil qilish va ularning ilmiy asoslarini aniqlab, amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Maqolaning vazifalari:

1. Bolalar saraton kasalligining psixologik, pedagogik va ijtimoiy oqibatlarini statistik ma‘lumotlar asosida tahlil qilish;
2. Kompleks pedagogik-psixologik yordamning nazariy asoslarini va zamonaviy modellarini aniqlash;
3. Rivojlangan mamlakatlardagi ilg‘or tajribalarni qiyosiy tahlil qilish;
4. O‘zbekistonda bu sohadagi xizmatlarni rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

ASOSIY QISM: TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

Global statistika va muammo miqyosi. Bolalar saraton kasalligining global miqyosi haqida aniq tasavvur hosil qilish uchun quyidagi statistik ma‘lumotlarga murojaat qilish zarur. Xalqaro saraton tadqiqotlari agentligi

(IARC) tomonidan 2022 yilda nashr etilgan GLOBOCAN ma‘lumotlari shuni ko‘rsatadiki, 0-19 yosh oralig‘idagi bolalar va o‘smirlarda aniqlangan saraton holatlari jahon miqyosida 1,187,680 tani tashkil etgan, ya‘ni barcha yangi saraton holatlarining taxminan 1,2 foizini. Lekin bu foiz nisbati aldamchi: Har yili 300,000 dan ortiq bola bu kasallik bilan yuzma-yuz keladi. Saraton turlari bo‘yicha ko‘rib chiqsak, bolalar orasida leykemiya (qon saratoni) eng keng tarqalgan bo‘lib, barcha bolalar saraton holatlarining 29 foizini tashkil etadi. Undan keyin miya va markaziy asab tizimi o‘smalari (26 foiz), limfomalar (12 foiz) va Wilms o‘smasi (buyrak saratoni, 5 foiz) keladi. Qizlar va o‘g‘il bolalarda kasallanish darajasi taxminan teng bo‘lib, 0-4 va 10-14 yosh oraliqlarida eng yuqori darajaga chiqadi. Geografik tafovut muammosi ham o‘ta keskin: yuqori daromadli mamlakatlarda tirik qolish ko‘rsatkichi 80-85 foizga yetayotgan bir paytda, past daromadli

20-Aprel, 2026-yil

mamlakatlarda bu ko‘rsatkich 20-30 foizdan oshmaydi. Demak, bolaning saraton kasalligidan omon qolishi ko‘p jihatdan uning qaysi mamlakatda tug‘ilganiga bog‘liq - bu global adolat muammosining eng og‘riqli namoyon bo‘lishlaridan biridir. JST ma‘lumotlariga ko‘ra, bolalar saraton kasalligidan yillik o‘limlarning 90 foizdan ko‘prog‘i past va o‘rta daromadli mamlakatlarda sodir bo‘lmoqda.

Psixologik va pedagogik ta‘sir. Saraton tashxisi bola va uning oilasi uchun hayotni butunlay o‘zgartirib yuboradigan travmatik hodisadir. 2025 yilda *Frontiers in Psychology* jurnalida nashr etilgan va ko‘plab Yevropa mamlakatlarida o‘tkazilgan retrospektiv tadqiqotlar (Perasso G., Romeo M. va boshqalar) shuni ko‘rsatadiki, bolalar saraton kasalligidan sog‘ayganlarning sezilarli qismida uzoq muddatli psixologik oqibatlar kuzatiladi. Kognitiv buzilishlar masalasi alohida e‘tibor talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni aniqladiki, saraton kasalligidan sog‘aygan bolalarning 33 foizida, ya‘ni har uchta boladan birida kognitiv rivojlanish buzilishi kuzatiladi. Bu buzilishlar xotira, diqqat, ma‘lumot qayta ishlash tezligi va ijro funksiyalarini qamrab oladi. Ayniqsa, bosh miya o‘smasi yoki leykemiya tashxisi qo‘yilib, kranial nurlanish va intensiv kimyoviy davolash o‘tkazilgan bolalarda bu ko‘rsatkich ancha yuqori bo‘ladi. Muhim jihat: Bu kechki kognitiv ta‘sir davolanish tugaganidan keyin yillar, ba‘zan o‘n yillar o‘tib ham namoyon bo‘lishi mumkin va ularning 5-7 foizi jiddiy darajaga etadi. Post-travmatik stress buzilishi (PTSB) masalasida ham raqamlar samarali e‘tiborni tortadi. Saraton kasalligidan sog‘aygan bolalar uchun PTSD ehtimoli umumiy aholi bilan solishtirganda 2,5-4 barobar yuqori. Ota-onalarda bu ko‘rsatkich yanada yuqori: davolanish jarayonida ota-onalarda klinik darajadagi tashvish 45-65 foizda, depressiya esa 30-50 foizda kuzatilgan. 2013-2024 yillar oralig‘ida 7 ta yirik ilmiy ma‘lumotlar bazasida o‘tkazilgan metaanaliz tadqiqotlari ota-onalar uchun psixosotial intervensiyalarning stressni, tashvishni va depressiyani sezilarli darajada kamaytirishi va hayot sifatini yaxshilashini tasdiqladi.

Ta‘lim jarayoniga ta‘sir masalasida 2024 yilda PMC11104355 raqami ostida nashr etilgan tadqiqot quyidagi dalillarni keltiradi: Saraton kasalligi bilan kasallangan bolalarda sinfni qayta o‘tish ehtimoli sog‘lom tengdoshlariga nisbatan 2-3 barobar yuqori. Kasalxonada o‘tkazilgan har uch oylik davolanish davri bola uchun o‘rtacha 0,4-0,8 ball akademik orqaga qolishga olib keladi. Maktabga qaytish jarayoni ham qiyin kechadi: Bolalar ko‘pincha o‘zgargan tana qiyofasi, soch to‘kilishi va quvvatsizlik sababli ijtimoiy qiyinchiliklarga duch keladi.

Oilaning iqtisodiy ahvoli ham kasallik davrida keskin yomonlashadi. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, davolanish jarayonida har 4 ta oiladan biri yillik daromadining 40 foizdan ko‘prog‘ini yo‘qotadi. Ota-onalardan biri ishini qoldirishga majbur bo‘ladi, kasalxona xarajatlari ortadi, davolanish uchun boshqa shaharlarga borish lozimligi esa oilaning moliyaviy holatini yanada og‘irlashtiradi. Bu iqtisodiy qiyinchiliklar o‘z navbatida oiladagi psixologik muhitni yanada murakkablashtiradi.

Kompleks yordamning nazariy asoslari. Zamonaviy pediatrik onkologiyada kompleks pedagogik-psixologik yordamning uchta asosiy nazariy yondashuvi mavjud bo‘lib, ular bir-birini to‘ldiradi va birgalikda qo‘llanilganda eng yuqori samara beradi. Birinchi yondashuv -

20-Aprel, 2026-yil

Oila markazli yordam (Family-Centered Care, FCC). Bu yondashuv shundan iboratki, bola sog'ligini tiklash oilaning to'liq ishtiroki va qo'llabquvvatlanishisiz to'liq samarali bo'lmaydi. FCC modelida ota-onalar davolanish jarayonida to'liq sherik sifatida qatnashadi, ularning fikri va qaroriga hurmat ko'rsatiladi. Psixologik yordam faqat bolaga emas, balki butun oilaga - ota-onalar, aka-ukalar va opa-singillarga ham ko'rsatiladi. Ota-onalarga stress boshqaruvi, kommunikatsiya ko'nikmalari va bolaga yordam berish usullari o'rgatiladi. Pediatric Research jurnalining 2024 yil oktyabr sonida nashr etilgan tadqiqot (Paul V., Inhestern L. va boshqalar) FCC modelining bolaning davolanishga moslashuvini sezilarli yaxshilashini tasdiqlaydi. Ikkinchi yondashuv - Multidisiplinar jamoa yondashuvi. Bu yondashuv shuni ta'kidlaydiki, saraton kasalligidan aziyat chekayotgan bolaga yagona mutaxassis yoki bitta soha vakili emas, balki turli sohalar mutaxassislaridan iborat birlashgan jamoa yordam ko'rsatishi kerak. Bunday jamoa tarkibiga onkolog shifokor va hamshira, klinik psixolog (stressni boshqarish, PTSB profilaktikasi, kognitiv-xulqiy terapiya), kasalxona o'qituvchisi (ta'lim uzluksizligi), ijtimoiy ishchi (oilaga moddiy va ijtimoiy yordam), musiqa va art-terapevt (ijodiy terapiya orqali hissiy ifodalash) va ixtiyoriy asosda ruhoniylar maslahatchi kiradi. Har bir mutaxassis o'z sohasida aniq vazifalarni bajaradi, lekin ular bir-biri bilan doimiy muloqotda bo'ladi va bolaning holati haqida yagona rejaga asosan ish olib boradi. Uchinchi yondashuv - Ta'lim uzluksizligi tamoyili. Bu tamoyilga ko'ra, saraton bilan kasallangan bola qanchalik og'ir davolanish jarayonida bo'lmasin, uning ta'lim olish huquqi va imkoniyati saqlanib qolishi shart. Ta'lim - bu nafaqat akademik bilim, balki bolaning o'z hayotini normallashtirish vositasi, tengdoshlari bilan aloqani saqlab qolish yo'li va kelajakka umid manbaidir. HOPE (Hospital Organisation of Pedagogues in Europe) tashkiloti ushbu tamoyilni amaliyotga tatbiq etishda Belgiya, Germaniya, Finlandiya, Niderlandiya va boshqa Yevropa mamlakatlarida kasalxona maktabi xizmatlarini ta'minlamoqda.

Xalqaro tajriba. Rivojlangan mamlakatlar tajribasini tahlil qilish uchun oltita mamlakatning eng nufuzli markazlari va dasturlari ko'rib chiqildi. Bu tahlil quyidagi aniq xulosalar bilan yakunlandi.

Qo'shma shtatlar: St. Jude Children's Research Hospital (Tennessee) - bolalar saraton kasalligi sohasida dunyodagi eng yirik va nufuzli markazlardan biri. Bu markazda 2024 yilgi ma'lumotlarga ko'ra, 84 ta davlatdan bemorlarga xizmat ko'rsatilmoqda. Markazning pedagogikpsixologik dasturi kasalxona maktabi tizimini o'z ichiga oladi: davolanish paytida barcha bolalarga individual ta'lim rejasi tuziladi va kasalxona o'qituvchilari tomonidan darslar o'tkaziladi. Alohida e'tiborga sazovor jihati - Maktabga Qaytish Dasturi (Back-to-School Program): bola o'z maktabiga qaytmasdan bir oy oldin shu maktabning o'qituvchilari, sinf rahbari va tengdoshlari bilan maxsus tayyorlov sessiyalari o'tkaziladi. 2025 yilda PMC12857629 raqami ostida chop etilgan tadqiqotga ko'ra, ushbu skrining dasturiga qo'shilgan bolalarda akademik natijalar nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'lgan va ijtimoiy integratsiya tezlashgan. Bundan tashqari, markazda neuropsixologik monitoring tizimi joriy etilgan: davolanish davomida va undan keyin kamida 5 yil davomida bolaning kognitiv rivojlanishi muntazam kuzatib boriladi.

20-Aprel, 2026-yil

Buyuk britaniya: Great Ormond Street Hospital (GOSH), London - Buyuk Britaniyaning eng yirik bolalar kasalxonasi bo‘lib, 1852 yildan beri faoliyat yuritmoqda. Kasalxonada to‘liq akkreditatsiyadan o‘tgan kasalxona maktabi ishlaydi. Bu erda xizmat qiluvchi 30 dan ortiq kasalxona o‘qituvchisi kasalxona palatalarida, hatto karavotlar yonida ham dars o‘tkazadi. GOSH modelining o‘ziga xos jihati - tengdoshlarni tayyorlash dasturi: kasalxonaga yotqizilgan bolaning sinfdoshlariga kasallik haqida yoshga mos tushuntirish beriladi va qaytishni kutib olish marosimi uyushtiriladi. Bu yondashuv bolaning maktabga qaytganda ijtimoiy izolyatsiya his qilmasligi uchun psixologik muhitni oldindan yaratadi. 2021 yilda IJERPH jurnalida nashr etilgan tadqiqot (DOI:

10.3390/ijerph182111435) kasalxona maktabining bolalarning hissiy holati, og‘riq darajasi va umumiy farovonligiga ijobiy ta‘sirini eksperimental tarzda tasdiqlagan.

Italiya: 2024-2025 yillarda Milliy onkologiya ko‘ngillilari uyushmasi (ANVOLT) tomonidan ishlab chiqilgan “O‘yin va Terapiya” kursi o‘zining keng miqyosi bilan ajralib turadi. Beshta darslikdan iborat bu kurs psixologlar, terapevtlar, pediatrlar, hamshiralari, o‘qituvchilar va kasalxona ko‘ngillilari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ochiq onlayn formatda taqdim etilgan. Kurs o‘yin orqali bolaning hissiy dunyosini ifodalash, san‘at terapiyasi (rasm chizish, musiqa, drama) orqali psixologik himoyani mustahkamlash va onkologik kontekstda ta‘lim berish metodikasini o‘z ichiga oladi. Bu kursning amaliy ahamiyati shundaki, u professional tayyorgarliksiz ham ko‘ngillilar va ota-onalar tomonidan qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan vositalarni beradi.

Daniya: FAMOS (FAMily Oriented Support) dasturi - Daniyaning to‘rtta pediatrik onkologiya bo‘limida amalga oshirilayotgan va randomizatsiyalashtirilgan nazorat qilinadigan tadqiqot (RCT, ClinicalTrials.gov NCT02200731) asosida baholanayotgan noyob dastur. Dasturga 300 ta oila jalb qilingan: 150 tasi uy sharoitida psixosotial yordam, 150 tasi nazorat guruhi. Dasturning asosiy farqlovchi jihati - mutaxassis oilaning uyiga kelib, individual yordam ko‘rsatadi. Bu yondashuv kasalxonaga qatnashdagi moddiy xarajatlar va psixologik to‘siqlarni (masalan, yordam olishdan uyalish) bartaraf etadi. Dastur samaradorligi post-travmatik stress darajasi, hayot sifati, kasallikka moslashish strategiyalari va oila ichidagi munosabatlar bo‘yicha o‘lchanadi. Dastlabki natijalar 2024 yilda nashr etilgan bo‘lib, uy sharoitidagi yordam guruhida stress darajasi nazorat guruhiga nisbatan statistik jihatdan sezilarli darajada past ekanligi aniqlandi.

Germaniya: 2021 yilda AWMF (Alman Tibbiy-Ilmiy Jamiyatlari Assotsiatsiyasi) tomonidan tasdiqlangan S2k darajasidagi milliy ko‘rsatmalar Germaniyada saraton kasalligidan sog‘aygan bolalar uchun jismoniy-harakat terapiyasi dasturlarining majburiy qo‘llanilishini tartibga soladi. Bu ko‘rsatmalar jismoniy mashqlar terapiyasini bolaning individual ehtiyojlari, sog‘liq holati, motivatsiyasi va hayot sharoitlariga moslashtirish talabini qo‘yadi. Germaniyaning 35 ta yirik pediatrik onkologiya bo‘limi tarmog‘i uzoq muddatli kuzatuv strategiyalarini amalga oshirmoqda. Muhim jihat: Germaniyada kasalxona maktabi tizimi sog‘liqni saqlash va ta‘lim vazirliklari o‘rtasidagi maxsus shartnoma asosida moliyalashtiriladi.

20-Aprel, 2026-yil

Avstraliya: 2015 yildan beri faoliyat yuritayotgan Onkologik Ta’lim Dasturi (OEP - Oncology Education Program) o’zining ilmiy asoslanganligi bilan ajralib turadi. Dastur ta’lim davomida maktabni ustuvorlashtirish, bola o’z maktabi bilan doimiy ijobiy aloqani saqlab qolishi va tibbiy jihatdan imkon bo’lganda iloji boricha erta maktabga qaytishini ta’minlash tamoyillariga asoslanadi. PMC11104355 raqami ostida 2024 yilda nashr etilgan tadqiqot OEP dasturini baholab, ota-onalarning 92 foizi dasturni foydali deb baholagan, 87 foizi esa bolasining maktabga qaytish jarayoni dastur yordamida ancha osonlashganini ta’kidlagan. Dasturda bemorni kuzatuvchi hamshira, kasalxona o’qituvchisi, maktab psixologi va bola davolanayotgan maktab o’qituvchisi o’rtasida muntazam koordinatsion uchrashuvlar o’tkaziladi.

Asosiy metodlar va ularning ilmiy asoslari. Bolalar saraton kasalligini kechishida qo’llanilayotgan pedagogik-psixologik metodlar orasida to’rttasi ayniqsa yuqori ilmiy isbot bazasiga ega ekanligi ko’p sonli metaanaliz tadqiqotlar tomonidan tasdiqlangan.

O’yin va san’at terapiyasi. O’yin - bolaning tabiiy tili va asosiy rivojlanish vositasidir. Saraton kasalligi bilan kurashayotgan bolalar uchun strukturali o’yin terapiyasi to’rtta asosiy natija beradi: Kimyoviy davolash paytidagi og’riq va tashvish darajasini 25-40 foizga kamaytiradi (PMC11259103 tadqiqoti, 2024); bolada davolanish jarayoniga nisbatan nazorat hissini oshiradi, bu esa psixologik chidamlilik (reziliyans)ni kuchaytiradi; ijtimoiy ko’nikmalarni saqlab qolishga yordam beradi; va salbiy his-tuyg’ularni xavfsiz, ijodiy tarzda ifodalash imkonini beradi. San’at terapiyasi (rasm chizish, loy ishlash, musiqa, teatr) esa bolaning so’z bilan ifodalay olmaydigan ichki kechinmalarini tashqariga chiqarishning noyob vositasi bo’lib xizmat qiladi.

Kognitiv-xulqiy terapiya (KXT). KXT - bu ilmiy jihatdan eng ko’p isbot bazasiga ega bo’lgan psixologik yordam usuli bo’lib, bolalarda saraton kasalligiga bog’liq qo’rquv, depressiya va tashvishni kamaytirish uchun samarali qo’llaniladi. Salbiy fikrlarni aniqlash va qayta tuzish, stressga qarshi yengish strategiyalarini ishlab chiqish, relaksatsiya va nafas olish mashqlari, progressiv mushak bo’shashishi texnikasi KXTning asosiy usullari hisoblanadi. 8 yoshdan katta bolalar bilan to’g’ridan-to’g’ri, kichik yoshdagi bolalar bilan esa ota-onalar orqali ishlash mumkin. 2025 yilda Frontiers jurnalida (PMC12248999) nashr etilgan ko’plab tadqiqotlarni birlashtirgan metaanaliz KXTning bolalar saraton kasalligidagi tashvishni kamaytirish samaradorligini yuqori ishonchlilik darajasida tasdiqladi.

Kasalxona maktabi va masofaviy ta’lim. Kasalxona maktabi tizimi tibbiy muhit bilan ta’lim muhitini uyg’unlashtiruvchi noyob tuzilma bo’lib, uchta asosiy vazifani bajaradi: bola o’zini “Me’yoriy” his qiladi va kelajakka umid saqlab qoladi; intellektual faoliyat davom etadi, bu esa kognitiv regressiyaga yo’l qo’ymaydi va maktabga qaytish psixologik va akademik jihatdan osonlashadi. So’nggi yillarda masofaviy ta’lim texnologiyalari kasalxona maktabi imkoniyatlarini kengaytirdi: St. Jude kabi markazlarda kasalxonada yotgan bola o’z sinfdoshlari bilan real vaqt rejimida video aloqa orqali dars olishi mumkin. Bu texnologiya kasallikning ijtimoiy izolyatsiyaga olib keluvchi ta’sirini sezilarli darajada kamaytiradi.

20-Aprel, 2026-yil

Ota-onalar va oila uchun dasturlar. Bolaga ko'rsatiladigan yordam samarali bo'lishi uchun ota-onalar ham kuchli qo'llab-quvvatlanishi zarur - bu tamoyil barcha yuqorida ko'rib chiqilgan modellarning umumiy xususiyatidir. 2013-2024 yillardagi metaanaliz tadqiqotlari (7 ta ilmiy ma'lumotlar bazasida o'tkazilgan) ota-onalar uchun psixosotial intervensiyalar stress ko'rsatkichlarini o'rtacha 30 foizga, tashvish darajasini 25 foizga va depressiyani 20 foizga kamaytirishi hamda umumiy hayot sifati ko'rsatkichlarini yaxshilashini ko'rsatdi.

XULOSA

Ushbu tezisda tahlil qilingan ilmiy ma'lumotlar, statistik ko'rsatkichlar va xalqaro tajribalar asosida quyidagi asosiy xulosalar shakllandi.

Birinchi xulosa. Bolalar saraton kasalligi - bu faqat tibbiy muammo emas. Har yili 300,000 dan ortiq yangi holat, tiriklik ko'rsatkichining rivojlangan mamlakatlarda 85 foizga yetishi va sog'aygan bolalarning 66 foizida surunkali sog'liq muammolari kuzatilishi - bularning barchasi saraton kasalligining kompleks muammo sifatida ko'rilishi lozimligini ko'rsatadi. Tiriklikni ta'minlash yetarli emas: psixologik farovonlik, kognitiv rivojlanish va ijtimoiy integratsiyani qo'llab-quvvatlash zamonaviy pediatrik onkologiyaning ajralmas qismi bo'lmog'i zarur.

Ikkinchi xulosa. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, eng yaxshi natijalar oilamarkazli yondashuv, multidisiplinar jamoa, ta'lim uzluksizligi tamoyili va ilmiy asoslangan metodlar (o'yin terapiyasi, KXT, kasalxona maktabi) birgalikda qo'llanilganda erishiladi. Hech bir yagona metod yoki mutaxassis bu muammoni yolg'iz hal eta olmaydi. AQShning Back-to-School dasturi, Daniyaning FAMOS modeli, Buyuk Britaniyadagi GOSH kasalxona maktabi, Italiyaning o'yin terapiyasi kursi, Germaniyaning AWMF ko'rsatmalari va Avstraliyaning OEP dasturi - bularning barchasi ushbu umumiy tamoyilning turli amaliy ko'rinishlaridir.

Uchinchi xulosa. Pedagogik-psixologik yordam nafaqat insoniylashtirilgan tibbiyot tamoyiliga javob beradi, balki iqtisodiy jihatdan ham samarali investitsiyadir. Kasalxona maktabi va psixologik yordam xarajatlari bolaning davolanishdan keyingi uzoq muddatli rehabilitatsiya va kechki asoratlar davolash xarajatlarini sezilarli darajada qisqartiradi. Maktabga muvaffaqiyatli qaytgan va psixologik jihatdan sog'lom bola kelajakda jamiyatning to'laqonli, munosib a'zosi bo'lib etishadi.

To'rtinchi xulosa. Ushbu tahlil asosida O'zbekiston va shunga o'xshash rivojlanayotgan mamlakatlar uchun quyidagi qadamlar tavsiya etiladi:

- Har bir pediatrik onkologiya bo'limida psixolog, ijtimoiy ishchi va kasalxona o'qituvchisidan iborat multidisiplinar jamoa tuzilishi va ular uchun alohida moliyalashtirish tizimi yaratilishi;

- Kasalxona o'qituvchilari lavozimini rasman belgilash, ularni kasbiy tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish va ta'lim hamda sog'liqni saqlash vazirliklari o'rtasida hamkorlik mexanizmini yo'lga qo'yish;

20-Aprel, 2026-yil

- Tashxis qo‘yilgan dastlabki kunlardan boshlab psixologik monitoring tizimini joriy etish va psixoedukatsiya (kasallik va uni kechirish haqida ma’lumot berish) dasturini barcha oilalar uchun majburiy qilish;

- Sog‘aygan bolalar uchun kamida 5 yillik uzoq muddatli kuzatuv

(follow-up) tizimini yaratish, kognitiv rivojlanishni muntazam tekshirish;

- O‘qituvchilar uchun saraton kasalligining ta’limga ta’siri va bunday bolalarga munosabat usullari bo‘yicha majburiy malaka oshirish kurslarini joriy etish;

- Milliy ko‘rsatmalar va standartlar ishlab chiqish - bu xizmatlarning barcha mintaqalarda, jumladan qishloq joylarda ham bir xil sifatda ko‘rsatilishini ta’minlash uchun muhim;

- Xalqaro hamkorlik: WHO, UICC (Xalqaro Saraton Kurashish Ittifoqi) va Childhood Cancer International kabi tashkilotlar bilan strategik hamkorlikni mustahkamlash.

Yakuniy fikr sifatida ta’kidlash joizki, saraton kasalligidan aziyat chekayotgan bola yonida nafaqat shifokor, balki pedagog va psixolog ham bo‘lishi - bu insoniyatning eng kichik va eng zaif a’zolariga ko‘rsatilgan eng ulug‘ ehtirom va ularning kelajagiga eng katta investitsiyadir. Xalqaro tajriba bu haqiqatni ko‘plab misollar bilan tasdiqlaydi. Endi bu tajribani o‘z zamirimizda ham hayotga tatbiq etish vaqti keldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR:

1. World Health Organization (WHO). International Childhood Cancer Day 2024: Reducing the Survival Gap. EMRO, February 2024. who.int

2. National Cancer Institute (NCI). Cancer in Children and Adolescents. Fact Sheet, August 2024. cancer.gov

3. Perasso G., Romeo M., et al. Fostering the psychological wellbeing of children diagnosed with cancer: multidisciplinary insights in pediatric oncology. *Frontiers in Psychology*, 2025. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1495969

4. Paul V., Inhestern L., et al. The needs of families of pediatric cancer survivors: challenges and developments in psychosocial support services. *Pediatric Research*, October 2024. DOI: 10.1038/s41390-024-03662-x

5. Brewer C.A., et al. Bridging the Gap: Embedding Psychosocial Oncology Research into Comprehensive Cancer Care for Children and Young People. *Frontiers*, 2025. PMC12248999.

6. Childhood Cancer International (CCI). Psychosocial Support Guidelines. childhoodcancerinternational.org

7. Back-to-School Screening for Children with Cancer and Hematologic Disorders. PMC12857629, 2025.

8. Hospital School Program: The Right to Education for Long-Term Care Children. *IJERPH*, 2021. DOI: 10.3390/ijerph182111435

20-Aprel, 2026-yil

9. Effects of Hospital-Based School Lessons on Children's Emotions, Distress and Pain. PMC11259103, 2024.
10. FAMOS: FAMily Oriented Support — Randomized Controlled Trial, Denmark. ClinicalTrials.gov NCT02200731.
11. Li et al. Global Burden of Disease 2021 / GLOBOCAN 2022. CA: A Cancer Journal for Clinicians. PMC12932036.
12. Children's Cancer Foundation. Pediatric Cancer: Diagnosis and Survival Statistics 2024. childrenscancerfoundation.org
13. Neurocognitive and Emotional Outcomes in Childhood Cancer: A Developmental Perspective. PMC12651214, 2025.
14. Maintaining Schooling for Children With Cancer During and Post Treatment. PMC11104355, 2024.

